

[הלכות ציצית]

למח"ס 1234567

[א] וזכורני, כשמתעטף בציצית נטל רוחב הטלית¹ ביד ימינו² ומסייע בשמאלו, והפנימית מן הטלית³ היה כנגדו וזורקו ביד ימינו לצד ימינו על ראשו, והיה מכסה פניו ועמד מעט. והיה מחזיר שני ציציות לפניו בצד ימינו, ואח"כ נתן ציצית אחד על כתף שמאלו ותחב הכנף בבגדו למעלה אצל צווארו וציצית אחד בצד שמאלו לפניו, ושני ציציות שהיו לפניו בצד ימינו היה מחזיר לאחוריו לצד שמאלו⁴, ואח"כ מגלה פניו ונתן הטלית על ראשו⁵, וציצית שמניח על כתף שמאלו מניח למעלה על הטלית הכרוך בצווארו בין שני רצועות של תפילין⁶.

מצאתי בפרק ואלו מגלחין⁷, כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה, מחוי רב נחמן עד גובא דדיקנא. ופירש רש"י שם, גובי דדיקנא גומות שבלחי למטה מפיו וכו'. אפשר זה הוא טעמו שמכסה פניו כשמתעטף בציצית⁸. מצאתי ביו"ד בסימן שצ"ז⁹ לא כפירוש רש"י, עיי"ש¹⁰.

[ב] כשבירך על טלית ותפילין אמר הברכות בלחש. ושאלתי לו למה אמרת הברכות בלחש ואין שום אדם יכול לענות אמן, ואמן שייך לברכה¹¹ דהוי כמו עדות¹². והשיב שאינו רוצה לשנות המנהג¹³.

- 1 עיין במ"ב סי' יא ס"ק נב מהו רוחב ואורך הישמעאלים אינו עיטוף. לעומתה הביא הטור את הטלית. ויתכן שהטליתות שבדורות הקודמים באשכנז היו בצורה שונה משלנו וממילא מושגי האורך והרוחב שונים.
 - 2 בשיטה מקובצת בערכין ב, ב אות ג (נדפס בש"ס וילנא) כתב בשם רש"י כת"י להתעטף בטלית ביד ימין שהיא החשובה יותר.
 - 3 מובא לקמן עמ' יג ו-יט שנהגו לעשות עטרה לטלית, ולכן ישנו צד פנימי קבוע.
 - 4 מנהג השלכת הציציות לאחוריו הובא בדעת זקנים מבעלי התוס' שמות יד, כט, בתשובות ופסקים מאת חכמי אשכנז וצרפת (קופפר) סי' פ ובאור זרוע ח"ב סי' שיד. וע"ע בשו"ת רדב"ז ח"ג סי' תקעא, בשער הכוונות דרושי ציצית פ"א, ובמ"ב סי' ח ס"ק ד.
 - 5 וכ"כ בטור סי' ח ובשו"ע שם סע' ב, שנכון שיכסה ראשו בטלית. וכ"כ לקמן עמ' כב ו-לה.
 - 6 דהיינו ששם היה מקום הציציות לאחר שהניח תפילין, שהרי הנחת התפילין היא לאחר הציצית (ראה בטור וב"י תחילת סי' כה) ולעיל עמ' ט משמע שגם בט"ג התעטף רבינו לפני התפילין, וכן מבואר לקמן עמ' כה.
 - 7 מועד קטן כד, א.
 - 8 כך שיטת הגאונים, הובאה בטור סי' ח, שצריך עיטוף הראש בציצית, וכל שאינו כעיטוף
- הישמעאלים אינו עיטוף. לעומתה הביא הטור את שיטת בעל העיטור שא"צ עיטוף הראש, וכ"פ בשו"ע סע' ב. וראה במ"ב סי' ד שלפחות בשעת הברכה ראוי להתעטף. לגבי אופן העיטוף משמע כאן שמנהג רבינו היה שהעיטוף כולל גם את כיסוי הפנים, וראה בקצות השולחן סי' ז ובדי השולחן אות יד.
- 9 לפנינו בסי' שפו.
- 10 הטור שם כתב בשם רב האי גאון: "דיקנא הוא שער שעל הלסתות, ועטיפה זו למעלה מן החוטם".
- 11 כ"כ רבינו בפסקים וכתבים סי' קט שהאמן שייך לברכה, ומובא גם לקמן עמ' מא. שם נסמך על הגמ' ברכות מז, א ורש"י שם. וראה גם באור זרוע הלכות סעודה סי' קעח, בהגהת הרמ"א סי' קסז סע' ב, ושם במ"ב סי' כ ובביאור הלכה ד"ה והמברך.
- 12 משמע שהטעם לכך שהמברך צריך את האמן של העונה (וזהו חידוש שהביאור הלכה שבהערה הקודמת התחבט בטעמו) הוא כדי שע"י שניהם תהיה כעין עדות. וכ"כ רבינו בחיי בשמות יד, לא, ובספרו כד הקמח סוף ערך "אמונה". וע"ע בשו"ת ציצן אליעזר ח"א סי' ב.
- 13 יתכן שטעם המנהג הוא כדי שלא תיגרם הפרעה לאחרים שעומדים בתפילתם ויצטרכו לומר אמן. בהגהת הרמ"א סי' לא סע' ב משמע שמברכים על תפילין בבית הכנסת בקול רם.

[ג] תשובה. כתב הר"ר יצחק ישמרהו צורו, הוא רבי מורי מה"ר יצחק ביהם זצ"ל¹⁴. ועל טלית קטן, לא ביארת יפה איזה טלית אתה קורה שלנו. לפי דעתי דעתך שאותן טליתות שאין להן בית הצוואר ותלויות ברצועות נפשלים בגבו לאחוריו, על אותן קורין תגר משום דלא חשיבי לא דרך לבישה ולא דרך עיטוף. ורבותי¹⁵ היו נוהגים בטלית שיש לה בית הצוואר וחציה תלויה לפניו וחציה לאחוריו, ובשעת ברכה אני מתעטפה על ראשי ואורכה תלוי לאחורי כדי הילוך ד' אמות כדי שאוכל לברך כהלכה להתעטף¹⁶, ואח"כ אני לובשה בצווארי. והארכת גם בזה באחת מתשובותי¹⁷, אין להאריך עתה כי ההולך נחוץ לדרכו. נאום הקטן והצעיר שבישראל.

וארבע כנפות שלו הוי הולך לפניו על טבורו ולאחוריו כמו כן¹⁸, ורוחבו הוי כמו רוחב בגד שקורין ארוז¹⁹ שלוקחין לטלית של צמר. ובשעה שמשימה על ראשו הפך פניו למזרח²⁰, והוי מברך בא"ה אמ"ה אקב"ו להתעטף בציצית. והוי משים שני כנפות על פניו, כנף אחד לדרום וכנף אחד לצפון זה כנגד זה, ושני כנפות הוו תלויים לאחוריו, ועמד הכי כמו הילוך ד' אמות, ואח"כ משים ראשו לתוך החור²¹. אבל הארבע כנפות הקטנות מברך עליהן על מצות ציצית²².

וזכורני, שיש לו ארבע כנפות ביו"ט שהיה של משי שקורין דמאשקא²³, והיה תחתיו בגד של צמר²⁴. וכשרוצה לאכול היה מהפך הפנימי לחוץ כדי שלא יעשה כתמים במשי²⁵, ולא היה מברך עליו באותו פעם²⁶.

למזרח. וראה במ"א סי' רכג ס"ק ב. 21 וכ"כ בשו"ת מהר"ם מינץ סי' קי עמ' תקנג שמהר"י מינץ ולמדן אחד ראו את רבינו מתעטף בציצית ומברך להתעטף בציצית. וראה בתרוה"ד סי' מה שכך ראוי לעשות כדי לצאת ידי חובה לכו"ע. 22 על נוסח ברכת ט"ק, האם מברכים להתעטף, ללבוש או על מצות, ראה במנהגי מהרי"ל עמ' תקפז, בשו"ת מהרי"ל סוף סי' י, בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' ד סע' א ובשו"ת מהר"ם מינץ שם. הרמ"א סי' ח סע' ו כתב שנוהגים לברך על מצות ציצית על ט"ק, ועיי"ש בשערי תשובה ס"ק ג ובמ"ב ס"ק יז שעל ט"ק שמתעטף בו יכול לברך להתעטף, ומבואר כאן שכך נהג רבינו.

23 = בד משי שמקורו בעיר דמשק. 24 מהמשך המשפט משמע שכוונתו לט"ק עם שתי שכבות, החיצונה של משי והפנימית של צמר. 25 משמע שלבש ט"ק מעל בגדיו, ולכן חשש שיתלכלך באוכל. וראה הדעות בזה בחידושי מהר"ז בינגא עמ' צז-צח, בשו"ע סי' ח סע' יא ובנו"כ שם. 26 ראה בטור סי' ח שהסתפק בענין הפושט טליתו על מנת לחזור ללבושו מיד, ונטה לומר שלא יברך. ועיין בשו"ע ובהגהת הרמ"א שם סע' יד שנחלקו בכך, וראה גם בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' ד סע' ג.

14 מ'הוא' זוהי הערת הכותב לאחר זמן, כשרבו ר' יצחק שהעתיק תשובה זו של רבינו כבר נפטר. 15 בתרוה"ד סי' מה כתב שכך נהגו "אחד מהגדולים שהיה זהיר מאוד במצות ציצית וכן תלמידיו הגדולים אחריה וכן כמה ת"ח אחריה". וראה בשו"ת מהרי"ל החדשות (סי' ד סע' ב) בשם רבו, מהר"ם ס"ל, מהר"א "וכל גדולי ארצנו", שנהגו בט"ק עם בית הצוואר. 16 וכ"פ הרמ"א סי' ח סע' ו שרק אם מתעטף בט"ק יכול לברך להתעטף. [בתרוה"ד שם משמע טעם אחר לשיעור מהלך ד' אמות, שזהו גוף המצוה, שיעור הזמן שחייבים בו]. 17 תרוה"ד סי' מה.

18 כעין זה כתב גם בחידושי מהר"ז בינגא עמ' צז, שמהרי"ל לבש ט"ק ארוך שירד למטה מטיבורו לפניו וכן כיוצא בו לאחוריו. ואמר מהרי"ל שכך נחשב שיעור שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו והגדול יוצא בו עראי לשוק ואין מתבייש בו. וראה בשו"ע ובהגהת הרמ"א סי' טז.

19 = בד דק, טווי מצמר. 20 לא מצאתי בפוסקים חידוש זה שיש להפוך פניו למזרח כשמברך על הטלית, וכאן מדובר אפילו לגבי ט"ק שמברך עליו בביתו. וראה עוד לקמן עמ' צד שגם לגבי ק"ש על המיטה הקפיד רבינו לפנות

ואדם שלובש ארבע כנפות בשחר, ממשמש בו בשעה שבירך על טלית גדול²⁷ ויכוין לפטור גם את זאת, ואז הוי פוטר גם הארבע כנפות שלו²⁸. וכן מצאתי באו"ח בסימן ז'²⁹ וז"ל ויכוין לפטור גם את זאת וכו'.

[ד] וזכורני, כשהלך לבית המרחץ פשט הארבע כנפות שלו מעליו בביתו³⁰.

[ה] ואמר שכתוב באור זרוע³¹ שטוב שיהא כל הלילה ציצית בצווארו³².

[ו] אע"פ שיש לאחד טלית קטן שהוא שלו צריך לברך על טלית גדול בבית הכנסת, אפילו על שאולה שהיא גדולה³³.

[ז] שלומך³⁴ יסגא לחדא אהובי הר"ר נתן ישמרהו צורו³⁵.

אשר שאלתני, אי שרי לעשות ציצית של צמר לטלית של משי. דע לך, כי קבלתי דנהגו לפטור כל המינים בצמר ופשתים³⁶. ואף כי כתב הגה במיימוני³⁷ בשם מהר"ם, והאידנא דאין לנו תכלת אין לפטור טלית של משי אלא בציצית של משי משום דבעינן הכנף מין כנף³⁸, וכן נמצא במקומות אחרים בשמו³⁹. אמנם רמב"ם בספרו⁴⁰ לא כתב כן, וכן ראיתי תשובה⁴¹ שהשיב קרובי מוה"ר שלום זצ"ל למוה"ר יעקב מולין זצ"ל⁴² דלא נהגו כמהר"ם בהא. וכן ראיתי באושטריך, בווינא ובקרימז שהיו בבית הכנסת טליתות של שיעור⁴³ שהיו מיוחדים לאורחים מקופת הקהל והיו מצויצים בציציות של צמר, (וזזו) [וחזו]⁴⁴ כמה גדולים ולא אמרו להו ולא מיד.

אוצר החכמה

שאולה, ועיי"ש במ"ב ס"ק יא שיש חולקים. 34 היא התשובה שכתרה"ד סי' מד, הובאה גם בכ"י סי' ט.

35 הכותב העיר כאן בגליון: הוא מה"ר נתן מאובן זצ"ל, ששימש ה"ה מוהר"ר נתן מאיגר זצ"ל הנקבר בא"י.

36 מנחות לט, ב דברי רבא, וכ"פ בשו"ע (סי' ט סע' ב) כתרה"ד. ועיין במ"ב שם ס"ק ו שאמנם הב"ח החמיר בזה, אך המנהג והסכמת האחרונים לקולא.

37 הלכות ציצית פ"ג אות ו.

38 מנחות לט, ב.

39 בתשב"ץ קטן סי' רסז, במדכי הלכות קטנות סי' תתקן, ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' תמד. בתרה"ד סי' מד מעיד רבינו שראה כן בשם מהר"ם ב"שיטת עליה בפרק קמא דיבמות".

40 הלכות ציצית פ"ג הלכה ה.

41 וכן בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' ה כתב שמורי ורבי ז"ל (הוא המהר"ש מנוישטט) פסק לקולא.

42 הכותב העיר כאן בגליון: 'בסוף הספר כתבתי לפי דעתי התשובה שהשיב מוהר"ר שלום'. ואינה לפנינו.

43 יתכן שכוונתו לטליתות גדולות שיש בהן שיעור ואפשר לברך עליהן לכתחילה. בתרה"ד שם כתוב: טליתות של שער, וצ"ב.

44 נראה שכצ"ל. בתרה"ד סי' מד: 'וקעיילי ונפקי'.

27 בטור סי' ח כתב בסתמא שיכוין בברכה על הט"ג לפטור את הט"ק שלבש מקודם, ולא הצריך משמוש בט"ק, וכן סובר בשו"ת מהרי"ל סי' י, וכ"פ השו"ע שם סע' י. אמנם במנהגי מהרי"ל עמ' תקפו הצריך משמוש. 28 עיין לקמן עמ' יט שדן יותר בהרחבה על ברכות ט"ק וט"ג, ומבואר שם שרבינו נהג כמנהג מהר"ם בזה, ולא כמבואר כאן.

29 לפנינו בסי' ח.

30 יתכן שכך מעשית היה יותר נוח לרבינו, שהרי מותר להיכנס לבית הכסא ולבית המרחץ עם ציצית, ראה ברמב"ם הלכות ציצית פ"ג הלכה ט ולעיל עמ' ו. מוכח מכאן שרבינו לא החמיר שלא לילך ד' אמות בלי ציצית, ולכן פשט את הט"ק כבר בביתו ולא בכניסה למרחץ וכיו"ב (ומוכח כך גם מזה שנהג כמנהג המהר"ם בתחילה, עיין לקמן עמ' יט).

31 דרשות מהר"ח אור זרוע סי' כד.

32 כך סוברים המקובלים, עיין במ"ב סי' כא ס"ק טו. לשיטות שבגד יום בלילה חייב בציצית (וכן דעת האור זרוע ח"א סי' לה וח"ב סי' רנו, וגם בספרנו להלן עמ' טז כתב כך לגבי סדין המיוחד ליום) מוכן ההידור בזה, שהרי מקיים מצוה גם כשישן בלילה עם ציצית. וע"ע לקמן עמ' רנא מנהג רבינו בליל ט"ב בלבישת ציצית.

33 וכ"פ בשו"ע סי' יד סע' ג שמברכים על טלית

וגם כתב בספרו⁴⁵: חד מרבוותא דהוי ליה טלית של משי בשלוש ציציות של משי ואחד של צמר, וצ"ע אי שפיר דמי כהאי גוונא, דלא הכנף מין הכנף, וגם לא גדילים תעשה לך⁴⁶. [ח] וזכורני, כשילדה גרושתי בכור שלי הנחמד, תינוק של בית רבו, זעליקמן ז"ל, ומצוה הייתי אותה לעשות לי כתונת של פשתן שקורים בלשון אשכנז נאט קמך, שהעולם אומרים שהיא טוב כשהולך על הדרך שאינו יכול לתפוס אותו כשיש לו בצווארו⁴⁷. אבל אני היה תפוס עם הכתונת דלעיל בעונותי הרבים, האמת לא ידעתי בוודאי שלא החליפו הכתונת⁴⁸. ואותו כתונת הוי מרובע ובאמצע הוי חור, ועשה בו מה"ר שלמה שפיירא ציצית של פשתן, אבל כשראה הגאון זצ"ל הציצית של פשתן הוה מנענע הכתף⁴⁹. וכשבא אחי מעיר הקודש דירושלם תוב"ב הביא עמו טלית דהוה סדין של פשתן והוה בו ציצית של פשתן, ואין בו לא עטרה ולא משי בכנפות. וכן מצאתי באו"ח בסימן ט' חד דעה וז"ל רש"י⁵⁰ ורב אלפס⁵¹ התירו וכו'.

[ט] או"ח סימן ט'⁵², וחתך אחד באלכסון ועשאו שניים. פירוש, כזה: כתב בספרו⁵³. כל בגד שיש לו ארבע כנפות למטה שקורין שליץ⁵⁴, ומחובר למעלה בגוף, אינו חייב בציצית⁵⁵.

[י] ואין עושין ציצית אלא מן צמר שגוזז מן הצאן, משום דכתיב במיימוני בהלכות ציצית בפרק א'⁵⁶ ולא מן הנימין הנתלשין, וצריך טוויה לשם ציצית, עיי"ש.

[יא] וקשר העליון מן הציצית קושר בחוזק אל החור, עד שיכפל רוחב הבגד לגמרי⁵⁷.

[יב] ועשה חוליות בציצית⁵⁸. כיצד, כורך שלוש פעמים⁵⁹, ותוחב באמצע בין ארבעה חוטין לארבעה החוטין, וכן עשה שלוש פעמים⁶⁰, עד דהוה בין קשר לקשר

¹²³⁴⁵⁶⁷אוצר החכמה

45 תרוה"ד שם. 50 בפירושו לסוגית מנחות מ, א. שם בתוס' ד"ה

סדין כתב שכך פירש רש"י גם בתשובה, והיא בספר הפרדס סי' לו.

51 בהלכות קטנות הלכות ציצית, דף יג, ב בדפיו.

52 לפנינו סי' י. 53 לא מצאתי.

54 = שסע בבגד.

55 וראה בשו"ע סי' י סע' ז.

56 הלכה יא.

57 וכ"כ בכמה מספרי האחרונים להדק את הקשר הראשון לכנף, עיין בספר 'ציצית' לרב צבי כהן סי' יא הערה 147.

58 ראה בטור סוף סי' יא שנחלקו הראשונים האם בזמן הזה שאין לנו תכלת צריך לדקדק במנין החוליות. ועיין בדרשות מהר"ח או"ז סי' כד שלא עשה חוליות כלל.

59 בגליון נוספה הגהת ר' אביעזרי שטיין: סביב החוטין. ועיין מנחות לט, א.

60 בגליון נוספה הגהת ר' אביעזרי שטיין: בין כל קשר וקשר. דהיינו שכרך שלוש חוליות וקשר בין חוליה לחוליה. וכל חוליה היתה בת שלוש כריכות.

46 וכ"פ בשו"ע סי' ט סע' ד שיש להסתפק בו.

47 שובים גויים, או מזיקים ורוחות רעות, לא יוכלו להזיק ללובש בגד כזה.

48 וראה בענין הסגולה של בגד פשתן להציל ממזיקים וכד' בילקוט ראובני פרשת מקץ עמ' קסב, בפתחי תשובה יו"ד סי' שנב ס"ק ב, ובספר גשר החיים לרי"מ טוקצינסקי ח"א תחילת פרק י שציין מקורות לכך (וראה על הכתונת הזאת ב"חיי היהודים בימי הביניים" לר"א ברלינר, עמ' 54-53).

49 לסימן שאינו מסכים לכך, וכן להלן ח"ב עמ' 97 מובא שרבינו נינענע כתפו לשלילה. נחלקו הראשונים האם גם בזמן הזה אע"פ שאין לנו תכלת מותר לשים ציציות של פשתן בבגד פשתן, עיין בב"י סי' ט שהאריך בהבאת השיטות. בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' ה כתב שבספרד נוהגים בטליתות פשתן, אבל באשכנז המנהג לאסור, וכן ראוי לירא את דבר ה'. וכן פסקו השו"ע והרמ"א סי' ט סע' ו שמעיקר הדין מותר, אבל ירא שמים יחמיר. וראה בשו"ת מהרי"ק סי' קמז.

כמלוא גודל⁶¹. וכן מצאתי באו"ח בסימן י"א וז"ל מנהגינו לכוון בחוליות וכו'.

[יג] לעולם יעשה לכתחילה הציצית שליש גדיל ושני שליש פתיל⁶², אפילו אם הוה הציצית ארוך מאוד⁶³, משום נוי ציצית. ולא יהא אורכו מן הגדיל יותר משליש מן הציצית, אבל בדיעבד כשר⁶⁴. אבל אם הוה אורכו מהפתיל יותר משני שליש בזה אין נפקותא⁶⁵.

[יד] ואורך הציצית י"ב אצבעות לכל הפחות⁶⁶. וכן מצאתי באו"ח בסימן י"ז⁶⁷ וז"ל ויהיו אורכן שלושה טפחים וכו'. וזכורני, דהוה ציצית שלו אורכו כנגד י"ח או י"ט אצבעות. וכן מצאתי באו"ח בסימן י"ז⁶⁸ וז"ל ואם ירצה להוסיף באורכן וכו'.

[טו] פעם אחת הוה בציצית שישה קשרים, וציוה לעשות בציצית חמישה קשרים חדשים. ולא הוה די במה שמתיר הקשר האחד משום דלא הוה הציצית תעשה ולא מן העשוי, כיון שנתכוין לעשות שישה קשרים והוה הציצית בטעות⁶⁹. ואינו מקפיד אם חותך החוטין למטה כדי שהן שווין, אפילו לאחר שנעשה הציצית לגמרי⁷⁰.

[טז] ואינו מוחה לנשים לעשות ציצית⁷¹. וכן מצאתי באו"ח בסימן י"ג⁷² וז"ל ואשה כשירה כו'. אבל אמר שמצוה לכל אדם לעשות ציצית לעצמו⁷³. אבל זכורני שמוהר"ר

שכך מבואר במדרשי חז"ל ובראשונים. וראה בחידושי מהר"ז בינגא עמ' קג שאין להוסיף על חמשת הקשרים, בגלל שהמנין מצטרף למנין תרי"ג מצוות (ראה רש"י סוף פרשת שלח) שאין להוסיף עליהם. חומרא זו אינה מובאת בפוסקים.

70 וכ"פ הרמ"א סי' יא סע' ד ע"פ המדרכי במנחות רמז תתקמ. וטעמם, כיון שלא נעשה בפסול.

71 כדעת התוס' במנחות מב, א ד"ה מנין ועוד ראשונים, וכ"פ השו"ע סי' יד סע' א. [ומ"מ משמע מהלשון שיותר ראוי לדעת רבינו לא לעשות כך, יתכן בגלל ההמשך שמצוה לעשות בעצמו, או בגלל שלחומרא ראוי לחשוש לשיטות הראשונים שאסור, כדלקמן, אלא שלא מזה בגלל שא"א להחמיר על האחרים כדברי המהרש"ל בהגהותיו לטור].

72 לפנינו בסי' יד.

73 מפני שמצוה בו יותר מבשלוחו (קידושין מא, א), ומוכח שם שכך הוא גם בהכשר מצוה. ועיין בספר המקנה על קידושין תחילת פרק שני, ובהעמק שאלה שאילתא קסט אות א, שרק אם הכשר המצוה כתוב בתורה אומרים בו כלל זה, ובציצית מפורש: "ועשו להם ציצית" (במדבר טו, לח). וכן משמע בלשון הרמב"ם הל' ציצית פ"ג ה"ח שגם העשיה מכלל המצוה, אלא שאינה סופה ולכן אין מברכים עליה. וראה גם במנהגי מהרי"ל עמ' סט-ע ובשו"ת חתם סופר ח"ב סוף סי' רעא.

61 כ"כ הרא"ש הלכות ציצית סי' טו שנוהגים לעשות ארבעה אווירים שבין חמישה קשרים שווים, כל אחד רוחב אצבע גודל עם הקשר. משמע כאן ששיעור גודל הוא מלבד הקשר, וכ"כ בשו"ע הגר"ז סי' יא סע' כט, ולא כשו"ת לחם שלמה סי' ט שסובר ששיעור גודל כולל הקשר.

62 מנחות לט, א. וכ"פ בשו"ע סי' יא סע' יד.

63 כ"כ בדרכי משה סי' יא ס"ק ג, וכ"פ הרמ"א סי' יא סע' יד.

64 משום שנוי מצוה אינו מעכב את המצוה, וכ"כ הרמב"ם הלכות ציצית פ"א סוף הלכה ט.

65 משמע שמותר לכתחילה, ומש"כ לעיל "לעולם יעשה לכתחילה" וכו' קאי רק על הגדיל. וכן סובר בחזון איש או"ח סי' ג אות י, ולא כחסד לאלפים סי' יא ס"ק יג וארצות החיים שם סע' ד (הובא בביאור הלכה שם ד"ה יכול לקצרו) שסוברים שיש קפידא לכתחילה שיהיה הענף שני שליש ולא יותר.

66 ויש אומרים ארבע אצבעות, עיין בשו"ע סי' יא סע' ד שהביא את שתי השיטות.

67 לפנינו בסי' יא.

68 לפנינו בסי' יא.

69 רבינו החמיר לומר לגבי מנין הקשרים דין "תעשה ולא מהעשוי", למרות שמנין הקשרים, הכריכות והחוליות אינו לעיכובא ואפשר להוסיף או לפחות מחמישה קשרים מעיקר הדין, אלא שבכ"ז לכתחילה צריך לעשות דווקא חמישה קשרים, בגלל

יעקב ווילא זצ"ל הוה אוסר לנשים לעשות ציצית באושפורק.⁷⁴

[יז] וזכורני, כשכפלתי טליתו הוה מקפיד אם לא הוה מונחים הארבע ציציות גבי הדדי בתוך הטלית.

[יח] פֿתב [הרב ר"מ], הוא ר' מנשה בן מה"ר ישראל ברונאי.⁷⁵

תכתב לשנה טובה, אהובי עמיתי הרב ר' מנשה ישמרהו צורו.

על הטלית שנקרע בתוך שלוש ותפרה כתבת בפשיטות להכשיר, וכתבת שכן הוא בדרשות מהר"א ומהרי"ל. משאירי מוהר"ש ז"ל לא ידענא, אמנם בבירור דכירנא דאישתעי לנא מה"ר זעליקמן מאולם ז"ל בהיותו עימנו באגרא, דמוהר"ל ז"ל כעס על המתירין אפילו תפירה במשי אדום או ירוק סביב הנקב שבו הציצית לחזקו. ובהא אנא מכשירנא, משום דאין כאן בית מיחוש, בין לפירוש רב עמרם, בין לפירוש רש"י דאיתנהו באשירי⁷⁶. לפירוש רש"י כדכתב אשירי, דבטלית של צמר שרי משום דאין דרך לתפור בחוטי צמר, משמע דכל היכא דאין חוט התפירה ממין הטלית לא חיישינן, וכ"ש כיון שצבועים הן⁷⁷, לא נהגינן עכשיו בשום מקום לעשות ציצית רק מלבן⁷⁸. וההיא דהגה במיימוני⁷⁹ בשם מהר"ם בתפירת עסקי⁸⁰ המעיל דאסר לתפור תוך שלוש, צריך לומר דאירי בטלית של משי ותופרה בחוטי משי לבנים. ולפירוש רב עמרם נראה נמי דליכא למיחש, אע"ג דלאותו פירוש אין חילוק כלום מאיזה מין הוא חוט התפירה כמבואר למבין, אפילו הכי היכא דהתפירה אינה אלא לחזק ולא בשביל שנקרע, אהא לא קאי טעמא דרב עמרם. אבל היכא שנקרע ותפרה בתוך שלוש, מניין לנו להקל נגד פירוש דרב עמרם. ואין לומר דרב עמרם ז"ל [מיירי] שנקרע החתיכה לגמרי מן הטלית וחוזר ותופרה בה, והכי משמע במיימוני⁸¹, אמנם באשירי לא משמע הכי כלל, וכן הלשון טלית שנקרע לא משמע דנחתך לגמרי⁸².

נאום הקטן והצעיר שבישראל.

אָה״ח 1234567

בחוט לבן נפסל, ועיי"ש במגן אברהם ס"ק יג ובמשנה ברורה ס"ק כד. ועיין בחזון איש או"ח סי' ג סוף אות יט שתמה על כך מסברא.

78 וכ"כ הרמ"א סי' ט סע' ה, ולא כשו"ע שם שכתב לעשות הציצית כצבע הטלית.

79 הלכות ציצית פ"א אות מ.

80 בנדפס תיקן: פסקי.

81 הלכות ציצית פ"א הלכה יח, שכתב שם "נפסק הכנף", משמע נפסקה לגמרי. וראה גם בשו"ת מהר"ם מינץ סי' יג שדייק כך בדעת הרמב"ם.

82 גם בתרוה"ד סי' מו מבואר שדעת רב עמרם להחמיר גם כשעדיין מחובר מעט. אמנם רבינו ירוחם בנתיב יט ח"ג כתב שגם לדעת רב עמרם יש להחמיר רק בנפסק לגמרי, וכ"פ בשו"ע סי' טו סע' ד.

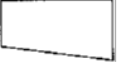
74 כדעת ר"ת בתוס' גיטין מה, ב ד"ה כל ועוד ראשונים, מטעם שנשים אינן בלבישה ולכן גם אינן בעשיה, או מטעם "דבר אל בני ישראל" ולא בנות ישראל. במנהגי מהרי"ל הלכות ציצית עמ' תקפח והרמ"א בסי' יד סע' א כתבו שלכתחילה מחמירים בזה, כדעת המרדכי סוף מנחות הלכות קטנות סי' תתקמט.

75 כעין תשובה זו מובאת בתרוה"ד סי' מו. [התיבות 'הרב ר"מ' נוספו כאן ע"פ להלן הלכות מלאכות שבת סע' כה, ו'המשך הלכות פסח' סע' ח].
76 רא"ש הלכות ציצית סי' יא. שתי הדעות הובאו להלכה בשו"ע סי' טו סע' ד.

77 הקולא בחוט צבוע, לפי מנהגנו להטיל דווקא חוטי לבן לציצית, כתבה גם במנהגי מהרי"ל עמ' תקפח. וכ"פ השו"ע סי' טו סע' ו שרק אם תפר

וזה לשון תשובת שאירי מהרי"ל ס"ל ז"ל⁸³.
שלומך יסגא אהובי הח"ר יעקב שיחיה.

הני נשי דנהיגי לעשות תפירה פחות משלוש סמוך לכנף לאו שפיר עבדי, דאסור לעשות תפירה בתוך שלוש כדאיתא בתכלת⁸⁴, ומהאי טעמא אסר מהר"ם לתפור סביב הנקב. אבל מטעם שכתבת דלא חשיב כנף⁸⁵ אין נראה לפוסלו, כיון שתפריהן שפיר חשיב חד, דמה לי תפירה מה לי אריגה, והאי מאן דכפליה לגלימיה כו' ואי חייטיה שפיר דמי⁸⁶, אלמא דתפירה הוי חיבור לעניין ציצית וכו'.

טלית שנקרע בתוך שלוש היה מתיר מהר"י מיישטריי יצ"ו לחתוך באלכסון⁸⁷ כזה: טלית שנקרע תוך שלוש אצבעות לכנף אינו רשאי לתופרה⁸⁸. אלא כיצד יעשה, יקח בגד שהוא טפח על טפח ותופר בכנף ועושה בו ציצית חדש. וכן מצאתי באו"ח בסימן ט"ו וז"ל אם נקרע הטלית תוך שלוש וכו'.

[יט] כנפי בגדיהם⁸⁹ מתרגמינן כסותהון⁹⁰, וקרעו בגדיהם⁹¹ מתרגמינן לבושיהון. משמע מדמשני התרגום כל כסות חייב בציצית, כגון סדין⁹² המיוחד ליום⁹³.

[כ] והורה, שאין צורך לעשות לכנף לא בגד כפול⁹⁴ ולא אימרה⁹⁵, אך אם ירצה מושך חוט לסימן כשיעור רוחב ואורך הכנף לציצית.

[כא] והורה, שאין לילך לבית הקברות בטלית קטן אפילו תחת בגדו⁹⁶. וכן מצאתי באו"ח בסימן כ"ג וז"ל אבל אנו שאין אנו מכוונים בהם למלבוש אלא למצוה כו', וכן מצאתי ביו"ד בסימן שע"ה⁹⁷, עיי"ש.

ואמר שאין צריך להסיר טלית קטן כשהולך עם המיטה של אשה, משום דאינה חייבת בציצית⁹⁸. אבל במיטה של איש צריך להסיר.

83 שו"ת מהרי"ל החדשות סי' ו. הכותב העיר כאן: מצאתי (תשובה זו).

84 מנחות מא, א.

85 היינו, טעם רב עמרם שהובא לעיל.

86 מנחות לז, ב. וראה בהערה בספרנו דפו"ר מה שכתב בהבנת וגירסת סוגיה זו לפי המהרי"ל.

87 ועיין בשו"ע סי' י סע' ב וסע' ט.

88 מנחות מא, א. שו"ע סי' טו סע' ד.

89 במדבר טו, לח.

90 וכמפורש בתורה: "גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה" (דברים כב, יב).

91 במדבר יד, ו.

92 לגבי חובת סדין בציצית עיין בשו"ע סי' יח סע' ב, ובמ"ב שם ס"ק ח.

93 עיין בשו"ע סי' יח סע' א על מחלוקת הראשונים בלבוש בלילה בגד יום. יש לעיין על הכתוב כאן ממה שדרשו בספרי דברים פיסקא רלד: "כסותך" פרט לסדין. וכ"כ במדכי הלכות קטנות רמז תקמא

ש"אשר תכסה בה" משמע דרך מלבוש.

94 ראה בשו"ע סי' יא סע' טו שנחלקו הדעות האם אפשר להוסיף חתיכת בגד לכנף, ושנהגו לעשות.

95 הרמ"א סי' יא סע' י כתב שנהגו לעשות אימרה.

96 משמע מכאן שאוסר אפילו כשהציציות מכוסות, וכשיטת ההגהות מימוניות הלכות אבל פי"ד הי"ד

בדפוס קושטא (הובא בב"י סי' כג) שהנכנס לבית קברות יסיר מעליו את הט"ק, וכ"כ במאירי בברכות

יח, א שכך נהגו רבותיו. גם בפיסקא הבאה כתב לשון "להסיר טלית קטן", וכן מפורש להלן ח"ב

עמ' 88 שרבינו חלץ הארבע כנפות בכניסתו לבית קברות. בשו"ע סי' כג סע' א פסק שמותר להכנס

בציציות מכוסות.

97 לפנינו בסי' שסז.

98 וכן כתב בפרי מגדים סי' כג אשל אברהם ס"ק ב שבקבר של אשה אין משום לועג לרש, וכ"פ המ"ב שם

ס"ק ה. אמנם יש אחרונים שהחמירו, ועיין בשו"ת פאת שדך סי' ד שדן בכך והביא ראיה מספרנו.

[כב] פתב מה"ר משה מנדיל מרגנשפורק יצ"ו.

[שאלה] גם תודיעני אמ"ץ⁹⁹ על ציצית שנחלק חוט אחד לשנים מחמת שהיה השזור למטה רפוי, ונחלק השזירה למטה ולמעלה נשאר שזור כשיעור, ולמטה נחלק ונראה כמו תשעה חוטין, והדבר היה בשבת דאין לשזורו¹⁰⁰, מה דינו. ושלום לאדוני ולכל שואבי מי בארך, נאום עבדך משה תת"ת¹⁰¹.

[תשובה] הציצית שנחלק חוט השזירה, נראה כיון דעדיין נשאר מן השזור כשיעור אין לחוש דשמא יהא נראה כתשעה חוטין¹⁰². וראה מהא דתוך שלוש לא יתפור¹⁰³, פירש רש"י¹⁰⁴ דילמא פריש חוט אחד מן התפירה ויוסיף עליו עוד שבעה חוטין ויהוי תעשה ולא מן העשוי, אבל לא פירש דחיישינן שמא יראה כתשעה חוטין, אפילו אם יעשה שמונה חוטין כהלכתן. נאום הקטן והצעיר שבישראל.

[כג] כל הקשרים שעשו הנשים בשעת הטויה אינו קשר לעניין חוטי ציצית¹⁰⁵, אבל זכורני שחלק עליו תלמיד אחד בזה.

[כד] פתב מה"ר שמעון כ"ץ יצ"ו ממענץ.

ואשר דרשתי על הטלית שתפור על גביו כלפי ראש המתעטף בו בגד קאמכט¹⁰⁶, שמצויירים בו מרוקם במשי צורת מלאכים, הפרצופים בני אדם עד החזה ולא יותר ויש להם כנפיים מרוקמים בחוטי זהב, אי שרי להתעטף בו¹⁰⁷.

בהך מילתא איתנהו כמה חילוקים בפרק כל הצלמים¹⁰⁸. אשירי¹⁰⁹ ומרדכי¹¹⁰ מסקי דכשאין הגוף שלם שרי להשהות, רק שלא יעשנה¹¹¹. עוד כתב במרדכי¹¹² דבצבעים וריקמה אין הפרצוף שלם, נראה דרוצה לומר דכיון דאינו חקוק באבן או בעץ עבות אי אפשר להיות הפרצוף שלם, פליטת¹¹³ הסנטר ושיקועו למטה נגד הצוואר וכן החוטם ומושב העיניים אי אפשר לעשות בשלימות כברייתו בריקמה אם לא בחקיקה. מ"מ נראה

99 = אדוני מורה צדק.

100 מלאכת טויה, ראה במ"ב בסיום סי' שמד אות ב.

101 = תלמיד תלמידי תלמידך.

102 וכ"פ השו"ע סי' יא סע' ג, ע"פ הר"ן ביצה ז, ב בדפי הרי"ף.

103 מנחות מא, א.

104 ד"ה יתפור.

105 יתכן שכוונתו לענין מה שכתבו הפוסקים לא לעשות קשרים בחוטים משום שאין להוסיף על חמישה קשרים, ראה בחידושי מהר"ז בינגא עמ' קג ובמ"א סי' יא ס"ק כג.

106 = סוג של בגד.

107 דן לאוסרה למרות שרקמה אינה נחשבת לצורה בולטת, ועיין ברמב"ם הלכות עבודה זרה פ"ג, הלכות י-יא ובהשגות הראב"ד שם לגבי צורה שווה (שאינה בולטת ואינה שוקעת) בדמות שמשים שבמרום. וע"ע

בטור יו"ד סי' קמא שהביא שיטת הרמב"ן לאסור בשמשים שבמרום גם בצורה שוקעת, וכ"כ בכסף משנה שם בדעת הרמב"ם. בשו"ע יו"ד סי' קמא סע' ד פסק לקולא שדמות מלאכים דינה כדמות אדם, לאסור רק בצורה בולטת. בריקמה שגבוהה מעל האריג יש שדנוה כבולטת, ראה בשו"ת אפרסקתא דעניא ח"ג יו"ד סי' קנא ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ב קו"א יו"ד סי' יא. וע"ע בחידושי הריטב"א ע"ז מג, ב ד"ה ואיבעית שרקמה נחשבת לצורה בולטת.

108 עבודה זרה מג, א.

109 עבודה זרה פ"ג סי' ה.

110 עבודה זרה רמז תתלט.

111 ברא"ש שם נראה שהכריע להיתר אפילו בעשיה, וכ"פ הטור והשו"ע סוף סי' קמא.

112 שם.

113 אולי צ"ל: בליטת.

דראוי ונכון שיפחות צורתם באחד מן האברים, דאור זרוע¹¹⁴ דמחמיר טובא מתיר ע"י פחיתת צורה ואין לחוש כאן מפני שנראה כמשתחוה לו, שהרי על גביו ועל ראשו הוא, ואינך טעמי נמי דכתב רבינו אליקים¹²³⁴⁵⁶⁷ לענין תפילה לא שייכי הכא, עיי"ש.

[כה] פתב הר"ר בנימין כ"ץ מרעגשפורק, בשאלתא כ"ב¹¹⁶.

מי שמתפלל מנחה יכול להניח טלית ותפילין אם עדיין הוא יום, כיון שלא התפלל ערבית. מי שהזיד או שגג ולא בירך¹¹⁷ טלית ותפילין ביום עד אחר תפילת ערבית¹¹⁸, אם יניחם בלא ברכה או בברכה או לגמרי לא, היכא דעדיין הוא יום.

נראה דאינו מברך כלל לא אציצית ולא אתפילין, אע"פ שעדיין הוא יום. וציצית [אין]¹¹⁹ קפידא אם מתעטף בלא ברכה אפילו אם הוא לילה גמור¹²⁰, אבל תפילין שאסרו חכמים להניחם בלילה אסור להניחם גם כן אחר תפילת ערבית¹²¹, הואיל ועשה לאותה שעה לילה בתפילתו תרי קולי¹²² לא עבדינן. והכי פסק מהר"ם¹²³ לענין אבילות בר מינן, שאין מונים לאחר תפילת ערבית למקצת היום הואיל וכבר התפלל תפילה של לילה¹²⁴, עיי"ש¹²⁵.

[כו] פתב.

שלום רב לאהובי החבר רבי חעבל י"ץ.

אשר שאלתני לפרש לך הפשט בסמ"ג¹²⁶ דכתב אע"פ שצריך לעשות ענף יוצא כו'. לא ידענא מאי קשה לך בפירושו, דענף היינו ציצית חוטין נפרדין שאינו גדיל, והכי כתב לעיל צריך שיעשה שליש גדיל ושני שלישי ענף. וכן הוא לשון הגמרא¹²⁷. ולהכי קרי לציצית ענף, לפי שהוא כמו ענף שיש לו בדין נפרדין יוצאין מן האילן, גם זה יוצא מן

114 ח"ד, פסקי מסכת עבודה זרה סי' רג-רד.

115 חמיו של הראב"ן. הובאו דבריו במרדכי שם רמז תתמ, באור זרוע פסקי מסכת עבודה זרה סי' רג, ובהגהות אשרי על הרא"ש שם. מבואר שם שרבינו אליקים אסר בגלל שנראה כמשתחוה, וצ"ב לאלו "אינך טעמי" כוונתו כאן.

116 התשובה נמצאת בפסקים וכתבים סי' קכא. שם בתחילת סי' ק כתוב: "אתחיל לכתוב כ"ד תשובות שהשיב מורי להר"ר בנימין כ"ץ". וזוהי כוונת הכותב במה שכתב "בשאלתא כ"ב", כלומר לפי סדר התשובות לר"ב כ"ץ מסי' ק ואילך. גם בהמשך ספרנו בכל מקום שמביא תשובה לר"ב כ"ץ הוא מציין את הסימן ע"פ סדר זה.

117 כלומר, שלא הניח כלל, כמוכח מעצם השאלה. 118 נהגו באשכנז להתפלל ערבית מבעוד יום, עיין רש"י ותוס' תחילת מסכת ברכות, וכן בתרוה"ד סי' א. 119 תוקן ע"פ פסקים וכתבים סי' קכא.

120 וכ"פ הרמ"א סי' יח סע' א שיתעטף בלי ברכה. 121 וכ"כ השו"ע סי' ל סע' ה בשם יש מי שאומר. המ"ב שם ס"ק יז הביא דעת האחרונים שחלקו על זה. וחייבו להניח תפיליו בלי ברכה אם עדיין לא

הגיע זמן צאת הכוכבים.

122 כלומר, באופן דסתרי אהדרי.

123 במרדכי (מועד קטן רמז תתקכג-תתקכד) בשמו, בהלכות שמחות (סי' קיז), ובשו"ת (תשובות פסקים ומנהגים, ח"ג סי' קנח).

124 וכ"פ בשו"ע ביו"ד סי' שעה סע' יא, ובסי' תב סע' יא.

125 גם בשו"ת מהרי"ל סי' קנז סע' ז נשאל שאילה זו, והורה שאפשר להניח ולהתעטף גם אחר תפילת ערבית, עיי"ש. ובספרנו ח"ב עמ' 96 כתב שרבנו אחר הלוייה התפלל מנחה וערבית, "ואחר כך לבש ט"ק שלו בברכה כי עדיין יום", וצ"ע. וראה בתרוה"ד סי' רמח שדן בענין הזמן שאחר מעריב לגבי נושאים שונים (הפסק טהרה, אבילות, נתינת גט ומילה).

126 עשין כו, וז"ל: "אע"פ שיש במצוה זו שני ציווין, שיעשה על הכנף ענף שיוצא ממנה ושיכרוך על הענף פתיל תכלת, שנאמר ועשו להם ציצית ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, מ"מ מצות עשה אחת היא, שנאמר והיה לכם לציצית, מלמד ששניהם מצוה אחת היא".

127 מנחות לט. א.

הבגד ואי קשיא לך אמאי נקט סמ"ג הכא ענף טפי מגדיל¹²⁸, לא קשיא, דמשום דבעי למימר דלא תימא דעשו להם ציצית ונתנו פתיל תכלת¹²⁹ תרי מצוות נינהו, לפיכך נקט¹³⁰ ענף דכתיב גבי תכלת, אבל גדיל לא כתיב תכלת גביה¹³¹. אין להאריך מזה יותר¹³².

[כז] וזכורני, שהוי מהדר לעטרה בטלית¹³³ אחר משי שהיא צבוע תכלת¹³⁴ שקורין הימיל בלוא¹³⁵, או שאר בלוא¹³⁶. אבל אשתו נתנה לו טלית שהמשי שלה הוי אדום, ומ"מ היה מברך עליו כמה ימים¹³⁷.

[כח] בשבת היה מברך מיד על טלית קטן כשעמד ממיטתו בשחר, לאחר שבירך אוזר ישראל בגבורה¹³⁸. וזכורני שעשה גם כן ביום טוב¹³⁹. ואח"כ היה מעביר הסידרה¹⁴⁰ בפירוש רש"י¹⁴¹, מקצתה או כולה, ואח"כ הולך לבית הכנסת ומברך על טלית גדול. אבל בחול אינו מברך על טלית קטן עד שבא מבית הכנסת לביתו, משום דבחול הולך מיד לבית הכנסת¹⁴², ואינו רוצה לעשות שתי ברכות מחד ענין בלי הפסק¹⁴³. וזה לשון תשובת שארי הגאון מהרי"ל זצ"ל¹⁴⁴.

וטלית קטן וטלית גדול, בתחילה היה מהר"ם נוהג שלא להתעטף בו¹⁴⁵ עד אחר יציאתו מבית הכנסת שהפסיק במילי דעלמא, ואז היה מברך על הקטן¹⁴⁶. אבל ה"ר משה פרנס

128 כלומר, לגבי הלבן, שיש בו ענף וגדיל.

129 ע"פ במדבר טו, לה.

130 לגבי הלבן.

131 דהיינו שהציווי על הגדיל בלבן כתוב בדברים כב, יב, ושם לא מוזכר כלל התכלת.

132 יתכן לבאר את לשון הסמ"ג הנ"ל על פי המבואר ברמב"ם תחילת הלכות ציצית שהלבן עיקרו לענף והתכלת עיקרה לכריכות, וראה בספר כליל תכלת (לרב אליהו טבגר, ירושלים תשנ"ג) עמ' מב והערה 14.

133 בלבוש סי' י דן על מנהגם בטליתות ש"מייפין אותן במקום המונח על הראש, וקורין לה עטרה". כתב המ"א סי' ח ס"ק ו ע"פ השל"ה בחולין: "ונהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שאותן ציצית שלפניו שיהיו לעולם לפניו, כמש"כ קרש שזכה להנתן בצפון לעולם בצפון". כאן הוא אחד מהמקורות הראשונים למנהג זה, וראה גם בחידושי מהר"ז בינגא עמ' קיא בהגהה לא.

134 זכר למצות תכלת, וכעין מה שכתבו בא"ר סי' ט סע' ה ובפמ"ג סי' ט א"א ס"ק ו על צבע תכלת בטלית או בשפתה.

135 = 'כחול שמים', תכלת.

136 = צבע כחול.

137 כדי לעשות לאשתו נחת רוח ויתר רבינו על הידורו.

138 וכ"כ לעיל עמ' ט, שרבינו בירך על הטלית אחר אוזר ישראל בגבורה. עיי"ש.

139 שהפסיק גם ביו"ט בין הט"ק לט"ג בלימוד תורה, ולכן בירך על שניהם לפני התפילה. אבל אין כוונתו שרבנו העביר הסידרה של יו"ט, כדלקמן לגבי שבת, ראה לקמן עמ' קיח, שמח.

140 כמובא לקמן עמ' קטו שעדיף להעביר הסידרה סמוך לשבת או בשבת עצמה קודם האכילה.

141 בנוסף לתרגום, ראה לקמן עמ' קטז.

142 עיין ברכות ה, ב שרצוי שהתפילה תהיה סמוך לקימה מהמיטה, ושם ברש"י ובתוס' לגבי לימוד תורה לפני התפילה. להלכה ראה בטור ובשו"ע סי' פט.

רבינו נהג בשבת ללמוד לפני התפילה כי נהגו לאחר את התפילה, עיין במרדכי שבת רמז שצח, במנהגי מהרי"ל עמ' רכא ובהגהת הרמ"א סי' רפא.

143 את ההליכה לבית הכנסת לא החשיב רבינו להפסק, וכן נראה בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' א שדן רק לגבי דיבור האם נחשב הפסק. הטור סי' ח והשו"ע סי' ח סע' יג סוכרים שההליכה נחשבת הפסק, ועיי"ש במ"ב ס"ק לג-לד דעת החולקים.

144 שו"ת מהרי"ל החדשות סי' ד אות ד. הכותב העיר כאן בגליון: 'מצאתי' (תשובה זו).

145 בטלית קטן.

146 הנהגת המהר"ם בתחילה הובאה בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' א בדברי השואל שם, הוא הרב משה פרנס תלמיד המהר"ם, וכן בשו"ת מהרי"ל סי' י. בשני מקומות אלו לא הובאה חזרת המהר"ם. גם בתורה"ד סי' מה הזכיר רבינו תשובה זו של מהר"ח אור"ז. ולא מוזכרת שם חזרת המהר"ם.

כתב למהר"ח שחזר בו¹⁴⁷, ולא היה מברך עד בואו לבית הכנסת ונתעטף בגדול והיה מברך על הגדול להתעטף¹⁴⁸. וכן נוהג מהר"ח, וכן כתב או"ח¹⁴⁹.
ושלום מאתי הקטן הלוי.

וזכורני שאמר הגאון ז"ל בסוף ימיו, אילו ראיתי תשובת מהרי"ל דלעיל מקדם הייתי חוזר, אבל עתה לעת זקנתי איני אוכל לחזור מלברך על טלית קטן¹⁵⁰.

[כט] וזכורני, כשחלץ טליתו בשבת אוחו בידו באמצעו, וכורך על ידו הטלית כולו, ושומט ידו מן הטלית ותחב הארבע ציציות¹⁵¹ באותו חור במקום ידו והיה הטלית עגול כמו קשר אחד¹⁵².

147 ולבש הט"ק בביתו לפני התפילה.	בתחילה", כפי שמעיד על רבינו בספרנו כאן.
148 חזרת המהר"ם הובאה בדרשות מהר"ח או"ז,	151 כדלעיל עמ' טו שהקפיד שהארבע ציציות יהיו
מהדורת לנגה עמ' 105, ובאגור סי' כט.	"מונחים גבי הדדי בתוך הטלית".
149 סי' ח, שאפשרי באופן כזה. ועיי"ש שאפשר גם	152 בשבת אסור לקפל טליתו בקפלים הרגילים
לברך על שניהם בגלל ההפסק בהליכה.	לצורך מחר, ראה לקמן עמ' קכו לגבי שבת ועמ' רמ
150 בשו"ת מהר"ם מיניץ סוף סי' עח כתב: "וכן	לגבי חול המועד, וכ"פ בשו"ע סי' שב, סע' ג. לכן
שמעתי בבירור מכמה לומדים וחשובים על ריש גלותא	לא קיפל רבינו ממש את טליתו, אלא רק סידרה
מהר"י מרפורק ז"ל" שנהג ע"פ הנהגת המהר"ם	באופן מכובד.

[הלכות תפילין]

[א] מי שאין לו טלית ותפילין, מוטב שימתין עד שישאל לו תפילין מלהתפלל בלא תפילין עם הציבור.¹

[ב] כשמניח תפילין נוטל התפילין של יד ומתיר הרצועה, וישים התפילין של יד בידו השמאלית ונתן הרצועה על יד הימנית.² ולא מברך על של יד עד שמתיר גם הרצועה משל ראש,³ ולפעמים הוי מתיר הרצועות המשרת שלו. וזכורני, דהוה נתן הבית של תפילין של יד באמצע ידו השמאלית על כפו, והיה מושך הרצועה של יד בחוזק עד שהקשר של יד עומד למטה בידו כנגד הזרת, ואח"כ היה מתיר הרצועה של ראש, והיה מניח התפילין של ראש לפניו על העמוד או על התיבה עד שבירך עליו. אבל כשאחר מניח לו תפילין היה מניח מתחילה על זרועו, ולא בתוך ידו כמו שפירשתי.

וכשבירך על תפילין של יד היה כורך הרצועה על זרועו עד שמגיע הרצועה לאמה,⁴ וכורך פעם אחת על האמה,⁵ וממהר לברך על של ראש.⁶ וכן מצאתי באו"ח בסימן כ"ה וז"ל מניח של ראש קודם שהיה כורך הרצועה וכו'.⁷ ואחר כך כורך הרצועה של יד באמה עד דהוה שלוש פעמים,⁸ ונתן סוף הרצועה בתוך ידו למטה מן הרצועה שכורך לפעם

דטעות הוא בידם, לפי שהם מעבירין על המצוה, וצריך למחות בידם וללמדם שאחר שיניחו של יד יקחו של ראש ויתקנוהו ויניחוהו, דאותו תיקון כיון דצורך הנחה הוא לא הוי הפסק. וכ"פ בשו"ע שם סע' יא. אולם רבינו חשש להפסק בין התפילין, ולכן התיר את הרצועות של ראש. יתכן שלא חש להעברה על המצוות בגלל שגם תש"י בידו, וראה במ"ב שם ס"ק מא.

4 יתכן שכוונתו לחלק הזרוע שמכף היד עד המרפק, ומש"כ לעיל "זרוע" הכוונה לחלק העליון של הזרוע. ויתכן שכוונתו לכריכות על האצבע האמצעית שגם היא נקראת אמה (שלוש הכריכות על האצבע מובאות בטור סי' כז וכן בתרוה"ד סי' מז). 5 בלי כריכה אחת לא תישארנה הרצועה והקציצה במקומן, וראה בשו"ת רדב"ז ח"ב סי' תרכג. וכ"כ במקור חיים סי' כה שאין לנו אלא דברי הפוסקים שהכריכות יהיו אחר הנחת תש"ר, ומ"מ המנהג לכוון כריכה או שתיים.

6 רבינו סבר כשיטות הראשונים שמברכים תמיד ברכה נפרדת לתש"ר, וכ"כ במנהגי מהר"ש סי' קעא. וראה בשו"ע ובהגהת הרמ"א סי' כה סע' ה, וסיכום השיטות באנצ' תלמודית כרך ט ערך הנחת תפילין פרק ה.

7 וכ"פ בשו"ע שם סע' יא. וראה במנהגי מהרי"ל עמ' תקצ שהכריכות על הזרוע אינן הפסק, וכ"כ במ"ב סי' כה ס"ק לח בשם האר"י.

8 בתרוה"ד סי' מז כתב שרגילים העולם לכוון את הרצועה סביב הזרוע כמה פעמים ואינו מן הצורך.

1 מפני שתפילה בציבור הינה מעלה והידור, ראה במנהגי מהר"ש סי' תלב ובמנהגי מהרי"ל עמ' רל ו-רסא (ודלא כרמב"ם הלכות תפילה פ"ח ה"א), ולקרא ק"ש בלי תפילין אסור בגלל שמעיד עדות שקר בעצמו, ראה ברכות יד, ב. ועיי' במגן אברהם סי' סו ס"ק יב שדן בזה, וגם הוא הכריע שימתין לתפילין. [מזה שבתחילת דבריו כתב גם טלית ובפסק כתב רק תפילין, נראה שאם אין לו טלית לא יתעכב מלהתפלל בציבור (אפילו אינו מעוטף בטלית קטן). מפני שהקורא ק"ש בלי ציצית לא נחשב כמעיד עדות שקר, שהרי אינה חובה אא"כ יש לו בגד של ארבע כנפות. ולגבי השאלה האם נחשב בלי טלית כמעיד שקר, עיי' בתוס' ברכות יד, ב ד"ה ומנח, מאירי וספר המאורות שם, שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' רעג, ומגן אברהם סי' כד ס"ק ג בשם הזוהר פרשת שלח].

2 כלומר שהניח את הרצועה של יד על גבי זרועו הימנית כדי שלא תהיה הרצועה תלויה באויר, עיי' בשו"ע סי' מ סע' א ובנו"כ שם. ולא החזיק את הרצועה בידו הימנית, שהרי היא צריכה להיות פנויה להידוק על ידו ולהתרת תש"ר, כמוכא בסמוך.

3 בב"י סי' כה כתב: "יש נוהגין לתקן תפילה של יד, וקודם שיניחוהו לוקחים של ראש ומתקנים אותו כדי שלא יצטרכו להפסיק בין הנחת תפילה של יד להנחת תפילה של ראש בתיקון תפילה של ראש. וכתבו רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל והרב מהר"י בן חביב ז"ל